

3.3 Data použitá v analýze

V kapitole se vychází zejména z mikrodat statistického šetření SILC, které je dnes jednotně využíváno ve všech zemích EU k měření sociální situace domácností. Jelikož však první šetření SILC 2005 hodnotí příjmovou situaci domácností za rok 2004 (zjišťovány jsou příjmy domácnosti za rok předcházející roku šetření), jsou analýzy doplněny o pohled s využitím mikrodat šetření Mikrocenzus. Všechny níže uvedené šetření má VÚPSV k dispozici a v minulosti s jejich pomocí prováděl potřebné analýzy.

Analyzovaná data za domácnosti tak, jak jsou uváděna v šetření Mikrocenzus a SILC, byla přepočítána na struktury a počty jednotlivců ve společnosti. Data ČSÚ byla podrobena zvláštním výpočtům tak, aby bylo možno analyzovat efektivnost jako podíl chudých, kteří se v důsledku transferu sociálních dávek dostali nad hranici chudoby, na celkovém počtu chudých před dávkami nebo aby bylo možno určit podílové ukazatele efektivnosti redukce mezery chudoby a cílenosti sociálních transferů.

Následující tabulka ukazuje rozsah použitých dat, sledované proměnné, které budou použity pro samotnou analýzu, a logický způsob načítání jednotlivých sociálních dávek od netestovaných dávek SSP až k dávkám hmotné nouze, respektive ostatním sociálním příjmům.

TABULKA 3.4 Sledované dávky ve statistických šetřeních

Dávka	Mikrocenzus				SILC							
	1988	1992	1996	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Rodičovský příspěvek		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Dávky péstounské péče				X	X	X	X	X	X	X	X	X
Přídavky na děti	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Sociální příplatek			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Zaopatřovací příspěvek			X	X								
Příspěvek na bydlení			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Příspěvek na dopravu			X	X	X	X						
Porodné a pohřebné				X								
Ostatní dávky SSP					X	X	X	X	X	X	X	X
Státní vyrovnávací příspěvek		X										
Dávky sociální potřebnosti		X	X	X	X	X	X					
Dávky hmotné nouze								X	X	X	X	X
Ostatní dávky / jiné soc. příjmy	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Pramen: Vlastní zpracování

V tabulce uvedená šetření jsou výběrová šetření, kde ČSÚ vyšetří omezený vzorek domácností. Například data SILC využívají vzorek cca 10 tisíc domácností. Pro přepočítání na celou populaci slouží váha „PKOEF“, která je dodávána spolu s mikrodaty. Čtenář by proto měl mít na paměti, že pokud tabulky v části 3.4 hovoří o tom, že nějaký jev je typický pro 20 tis. domácností, v mikrodtech se tento jev může týkat pouhých 40 domácností. Tento fakt může mít vliv na průkaznost některých tvrzení.

3.4 Analýza příjmově testovaných nepojistných sociálních dávek na modelových domácnostech

V následující části je hodnocen dopad vybraných sociálních dávek na modelových domácnostech. Pro modelové domácnosti 1 + 0, 2 + 0, 1 + 1, 2 + 1 a 2 + 3 se sleduje závislost čistých příjmů domácností na výši NSD. Příjmy modelových domácností jsou definovány na základě stanoveného % průměrné mzdy. Dále se pak sleduje úroveň příjmu, kdy domácnost ztrácí nárok na vybrané NSD. Vybranými dávkami jsou:

- přídavek na dítě,
- sociální příspěvek,
- doplatek na bydlení,
- dávky sociální potřebnosti (po roce 2007 dávky hmotné nouze).

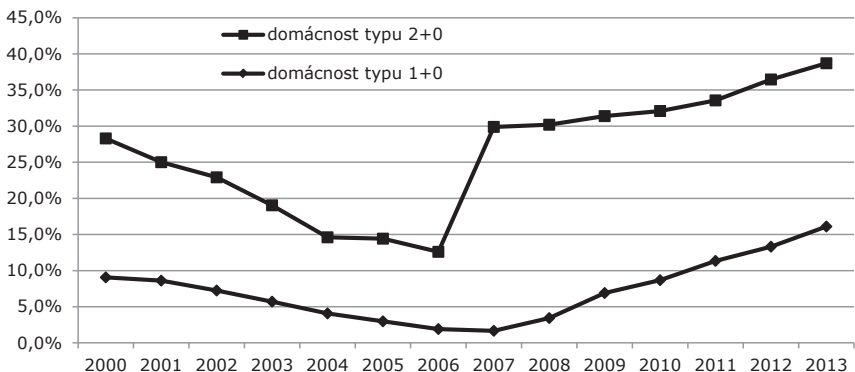
Analýza dopadů sleduje odděleně modelové domácnosti s dětmi a domácnosti bez dětí.

Následující graf ukazuje vývoj podílu vybraných NSD na čistých peněžních příjmech domácnosti bez dětí. Na základě průběhu křivek jsme schopni vyslovit následující závěry o působení NSD na příjmovou situaci domácností:

- V případě, že domácnost měla příjmy z ekonomické aktivity, tak v období 2000 až 2006 bohatla výrazně rychleji než domácnost, která měla pouze příjmy ze sociálního systému. Tento výrok zvláště platí pro domácnosti bez dětí, jejichž úroveň ŽM je nižší, než je tomu u domácností s dětmi. Těmto domácnostem se tak snáze prací překonává úroveň ŽM a tyto domácnosti snadněji unikají z pasti neaktivity. Například domácnost 2 + 0, kde jenom jedna osoba je EA, potřebovala v roce 2000 příjem na úrovni 51 % průměrné mzdy, aby neměla nárok na dávky sociální potřebnosti. V roce 2006 je tato hodnota již pouze 38 % průměrné mzdy. Sledovaná domácnost 2 + 0 má v letech 2000–2005 nárok na dávky sociální potřebnosti, ale jejich výše se rychle snižuje, v roce 2006 již nárok nemá. V případě domácnosti 1 + 0 lze hovořit o podobném vývoji, její ŽM je ale nižší, proto i výše NSD při stejné úrovni pracovního příjmu bude nižší.

- V roce 2007 jsou dávky sociální potřebnosti nahrazeny dávkami hmotné nouze. Pokud pomineme fakt, že po započtení nákladů na bydlení se ŽM domácnosti touto změnou meziročně zvýší ze 7 430 Kč na 8 262 Kč, pak zcela zásadní vliv na NSD má změna nastavení příspěvku na bydlení a výpočtu rozhodného příjmu pro dávky hmotné nouze. V jejich případě se totiž nově do rozhodného příjmu započítává pouze 70 % pracovních příjmů, jakožto motivace k pracovní aktivitě nízkopříjmových domácností. V případě typové domácnosti 2 + 0 to způsobí, že zatímco v roce 2006 je příjem domácnosti jen těsně nad úrovní ŽM, po roce 2007 je domácnost opět pod rozhodnou hranici příjmu, kdy ještě má na dávky hmotné nouze nárok. V případě typové domácnosti 1 + 0 tato skutečnost nehraje takovou roli, v roce 2007 má čistý příjem z EA ve výši 7 055 Kč a po započtení nákladů na bydlení je její ŽM ve výši 5 362. Tato domácnost se navíc ocitá ve velmi paradoxní situaci. Vlivem (nevhodného) nastavení dávek hmotné nouze nemá nárok na příspěvek na živobytí a (při zohlednění ostatních legislativních ustanovení) nemá nárok ani na doplatek na bydlení. Paradoxní na tom je ta skutečnost, že kdyby její pracovní příjmy byly nepatrně nižší, její čistý příjem mohl být vyšší.
- Po roce 2007 dochází k situaci, kdy na jednu stranu je sice zafixována výše ŽM osob (až do roku 2012), na druhou stranu ale rychle rostou náklady související s bydlením. A jelikož domácnosti bez dětí mají z NSD nárok především na dávky, které souvisejí s bydlením, můžeme v tomto období u těchto typových domácností vidět růst jejich vlivu. Toto se týká zejména příspěvku na bydlení.

GRAF 3.2 Vývoj podílu NSD na čistých peněžních příjmech typových domácností bez dětí

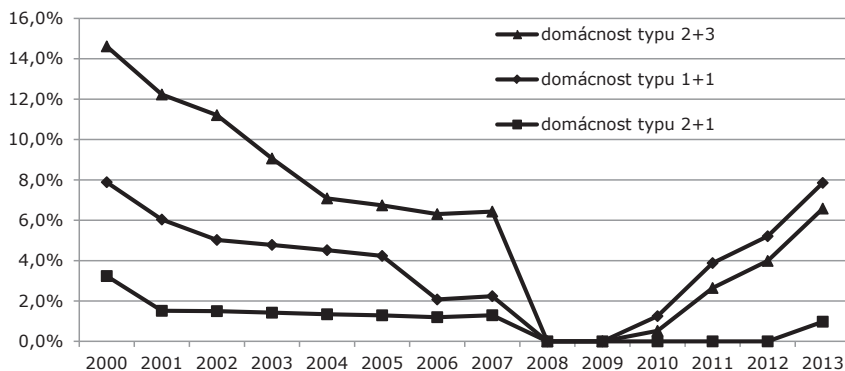

Pramen: Vlastní zpracování

V případě domácností s dětmi zaznamenaly NSD do určité míry podobný vývoj, jako tomu bylo u výše uvedených domácností bez dětí. Toto se týká zejména otázky nároku na příspěvek na bydlení. Jak však naznačuje graf 3.3, některé skutečnosti byly odlišné:

- Do roku 2006 je patrný stejný vývoj, jaký byl popsán u domácností bez dětí. Domníváme se, že interpretace postupného bohatnutí domácností v čase je namístě i zde. Toto „bohatnutí“ má nejspíš výraznější negativní dopad na domácnosti s dětmi, protože jejich struktura příjmově testovaných NSD je bohatší, a proto je jejich pokles bolestnější (růst pracovních příjmů je částečně vykoupen poklesem výše NSD).
- Jestliže má domácnost s dětmi nejméně jeden příjem ve výši alespoň 80 % průměrné mzdy (všechny tři modelové domácnosti s dětmi), je i vlivem daňových opatření natolik „bohatá“, že v roce 2007 nemá nárok na dávky hmotné nouze ani na příspěvek na bydlení.
- Zásadní změna u domácností nastává od roku 2008, kdy dochází k omezování nároku na přídavky na dítě a sociální příplatek. V roce 2007 měla domácnost nárok na přídavky na dítě, pokud rozhodný příjem byl do 4násobku ŽM domácnosti. Od roku 2008 je tento násobek snížen na hodnotu 2,4. To má zásadní vliv na to, že zvolené typové domácnosti v letech 2008 a 2009 nemají nárok na NSD.
- Jak již bylo uvedeno výše, po roce 2007 dochází k růstu nákladů na bydlení, typovým domácnostem opět začíná vznikat nárok na příspěvek na bydlení.

GRAF 3.3 Vývoj podílu NSD na čistých peněžních příjmech typových domácností s dětmi

Pramen: Vlastní zpracování

V následujících tabulkách postupně prezentujeme, od kterého příjmu by definovaná modelová domácnost ztratila nárok na vybranou NSD.

Jako první je ukázán přídavek na dítě, v jehož případě sledujeme pouze domácnosti s dětmi. Lze vidět, že vlivem rychlejšího růstu příjmů z ekonomické aktivity (rychlejšího, než byl růst životního minima a hranic pro výpočet nároku dávek) za přibližně stejného nastavení této dávky se mezi lety 2000 až 2007 snižuje příjmový práh, po který mají domácnosti nárok na přídavek na dítě. K velké změně dochází od roku 2008, kdy vlivem redefinice ŽM a vlivem snížení nárokovosti na přídavek na dítě prudce klesá příjem, kdy domácnost ještě může žádat o PnD. Reforma roku 2008 spočívala ve zrušení jednotlivých pásem PnD, která jsou nahrazena pouze jedním koeficientem ve výši 2,4 ŽM.

TABULKA 3.5 Vývoj hodnoty příjmu (jako % průměrné mzdy), kdy typová domácnost ztrácí nárok na přídavek na dítě

	SILC													
	2000	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	2013
1 + 0	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
2 + 0 (0% AW)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1 + 1	181	173	167	158	148	144	141	120	59	56	55	54	57	57
2 + 1 (80% AW)	179	163	155	142	128	128	115	100	11	6	5	3	8	8
2 + 3 (80% AW)	H	H	H	H	H	H	H	195	54	48	45	42	49	49

Poznámka: „x“ znamená, že tato proměnná není pro tento typ domácnosti sledována; „L“ znamená, že domácnost nemá na dávku nárok, ani když sledovaný příjem je 0% AW; „H“ znamená, že domácnost ztrácí nárok dávku, jen když sledovaný příjem je vyšší než 200% AW.

Pramen: Vlastní zpracování

Druhou sledovanou nepojistnou sociální dávkou je sociální příspěvek, v jehož případě jde nárok na tuto dávku uplatnit pouze v případě domácnosti s dětmi. Sociální příspěvek je do určité míry podobný přídavku na dítě, jenom je více cílen na nejhudší domácnosti. Navíc zvýhodňuje domácnosti samoživitelů a domácnosti se zdravotně postiženými členy. Tuto skutečnost můžeme vidět při porovnání modelové domácnosti 1 + 1 a 2 + 1. Obdobně jako u přídavku na dítě platí, že vlivem růstu příjmů z ekonomické aktivity (za nezměněných legislativních podmínek) vidíme pozvolný pokles hranice příjmu, při které domácnost ztrácí na dávku nárok. Změnu opět můžeme vidět po roce 2007, kdy došlo k úpravám koeficientu poměřujícího příjem domácnosti k životnímu minimu. Sociální příspěvek byl zrušen k 31. 12. 2011, po tomto datu není již v modelu sledován.

TABULKA 3.6 Vývoj hodnoty příjmu (jako % průměrné mzdy), kdy typová domácnost ztrácí nárok na sociální příspěvek

	SILC													
	2000	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	2013
1 + 0	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
2 + 0 (0% AW)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1 + 1	86	83	80	75	71	67	64	56	46	44	43	x	x	x
2 + 1 (80% AW)	46	38	34	28	22	21	11	5	0	0	0	x	x	x
2 + 3 (80% AW)	91	81	76	68	58	53	43	44	23	18	16	x	x	x

Poznámka: „x“ znamená, že tato proměnná není pro tento typ domácnosti sledována; „L“ znamená, že domácnost nemá na dávku nárok, ani když sledovaný příjem je 0% AW; „H“ znamená, že domácnost ztrácí nárok dávku, jen když sledovaný příjem je vyšší než 200% AW

Pramen: Vlastní zpracování

Třetí sledovanou nepojistnou sociální dávkou je příspěvek na bydlení, který má domácnostem pomoci s hrazením zvýšených nákladů na bydlení. Vybrané domácnosti bydlí ve vlastnickém bydlení v obci s 50 tisíci obyvatel. Do roku 2006 je nárok na tuto NSD dán výší rozhodného příjmu domácnosti do 1,6násobku jejího ŽM. Opět zde pozorujeme vliv růstu příjmů z ekonomické aktivity na snižující se úroveň rozhodného příjmu, při které domácnost ještě může uplatnit nárok na příspěvek na bydlení. Změnu v tomto trendu lze pozorovat po roce 2007, který je pro oblast sociální politiky klíčový. V případě příspěvku na bydlení je změněn systém nároku na dávku a výpočet výše dávky, kdy jsou porovnávány skutečné náklady na bydlení s normativními náklady na bydlení (každoročně stanovovány vyhláškou MPSV) s 30% (35% pro Prahu) příjmů domácnosti. Od roku 2008 tak můžeme vidět nárůst příjmů, kterého může domácnost dosáhnout, aniž by ztratila na dávku nárok. Klíčovou roli v přiznání dávky hrají náklady na bydlení a normativní náklady na bydlení. Z důvodů zjednodušení analýzy jsou tyto náklady položeny sobě rovny. Změny v tabulce (příjem) proto do značné míry souvisí s předpokladem, že náklady na bydlení rostly u sledovaných domácností stejným tempem, jako rostly normativní náklady. Tento předpoklad však nemusí být chybný, normativní náklady jsou totiž odvozovány od skutečných nákladů na bydlení.